

[O.] Jan Mazur OSPPE, *O dialogu w życiu społecznym. Szkic edukacyjny dla studentów teologii*, Wydawnictwo PLATAN, Kraków 2024, 184 strony (ISBN 978-83-65124-52-4)

Dialog warunkuje w istotny sposób współistnienie i współdziałanie jednostek i grup społecznych oraz szerszych zbiorowości społecznych, takich jak rodzina, szkoła, zakład pracy, naród i państwo, parafia i Kościół. Dialog wyraża się w chęci i umiejętności bycia z innymi i dla innych, bez rezygnacji czy lekceważenia swoich własnych poglądów, potrzeb i problemów egzystencjalnych. W dobrze rozumianym dialogu egoizm jednostkowy czy interes grupowy ustępuje miejsca miłości bliźniego i zasadzie sprawiedliwości społecznej. Dialog zakłada określony sposób i umiejętność ludzi do „bycia” z innymi osobami na równych prawach, to zdolność do porozumiewania się z ludźmi w różnych typowych i nietypowych okolicznościach życia, zarówno z osobami bliskimi, jak i ludźmi obcymi.

Dialog nie jest postawą i zachowaniem prostym i łatwym od strony praktycznej. Postawy dialogicznej, otwartej i tolerancyjnej dla osób inaczej postrzegających i oceniających wszystkie przedmioty i ludzi, uczymy się najpierw w relacjach międzypersonalnych i społecznych (np. w małżeństwie, w rodzinie, w szkole, wśród przyjaciół i kolegów). Umiejętności bycia dla innych i z innymi wypracowane w „mikroświatach” będą pomocne w szerszych platformach dialogu, czyli w strukturach średnich, wielkich czy globalnych.

Dialog odnosi się do wielu różnorodnych środowisk, ma rozległy charakter, i z tego powodu stanowi ważne zagadnienie badawcze dla wielu dyscyplin naukowych: od filozofii, poprzez psychologię, socjologię, pedagogikę – do teologii i katolickiej nauki społecznej. Każda z tych nauk ukazuje problematykę dialogu z własnego punktu widzenia i preferuje w swojej optyce badawczej określone cechy dialogowania ludzi w różnych sytuacjach życiowych.

Literatura naukowa w naszym kraju dotycząca dialogu jest ogromna. Wystarczy tylko przywołać wydawaną w latach 2003-2009 na Wydziale Teologicznym UAM w Poznaniu serię wydawniczą „Filozofia Dialogu”, pod redakcją Józefa Baniaka. W ośmiu tomach („Drogi i formy dialogu”; „Między akceptacją a odrzuceniem: rola dialogu w życiu ludzi”; „Perspektywy i aspekty dialogu”; „Różnorodności form dialogu międzyreligijnego”; „Społeczny wymiar i kulturowy kontekst dialogu”; „Miejsce i rola dialogu w małych wspólnotach ludzkich: idea i rzeczywistość”; „Dialog jako kategoria i zjawisko wielkowymiarowe. Od klasycznego do współczesnego ujęcia”; „Od filozofii do teologii. Fundamenty i granice dialogu interpersonalnego”) zostały przeanalizowane rozmaite aspekty dialogu z filozoficznego punktu widzenia.

Mimo obfitości opracowań naukowych na temat dialogu O. Jan Mazur OSPPE, autor wielu ważnych książek z zakresu politologii i katolickiej nauki społecznej (np. *Per dialogum ad veritatem. Podstawy dialogu społecznego – perspektywa chrześcijańska*, Kraków 2014; *Katolicka nauka społeczna. Podstawowe zagadnienia w zarysie*, Kraków 2016; *Polityka pro homine. Wybrane kwestie z etyki życia politycznego w zarysie*, Kraków 2021), odkrył temat nowy dotyczący filozoficznych i teologicznych podstaw dialogu w życiu społecznym. Jego książka jest czymś znacznie więcej niż „materiałem edukacyjnym dla studentów nauk teologicznych, którzy studiują w ramach uniwersyteckich wydziałów teologicznych” (s. 8). Jest ważnym opracowaniem z katolickiej nauki społecznej.

Struktura metodologiczna książki jest w pełni poprawna, chociaż zaznacza się pewna dysproporcja w objętości poszczególnych rozdziałów. Trzy pierwsze rozdziały (rozdział I – *Podstawy nauki o dialogu*; rozdział II – *Filozofia dialogu*; rozdział III – *Teologia dialogu*) stanowią bardzo dobry kontekst dla rozdziału najważniejszego, czwartego (IV) – *Dialog w przestrzeni społecznej*. Całość opracowania zamyka ważne Zakończenie oraz Aneks zawierający fragmenty z encykliki Papieża Pawła VI „*Ecclesiam suam*” i adhortacji apostolskiej Papieża Franciszka „*Evangelii gaudium*”.

Aby wyjaśnić problem miejsca i znaczenia dialogu w życiu społecznym, zarówno jednostek, jak i grup oraz zbiorowości ludzkich, trzeba – i to czyni O. Jan Mazur – najpierw zapytać, czym jest dialog i jaką rolę odgrywa w życiu ludzi? Kiedy dialog jest możliwy między ludźmi? Kiedy jest on prawdziwy i autentyczny, a kiedy tylko pozorny lub fałszywy? Czy ludzie potrzebują dialogu, aby normalnie funkcjonować i rozwijać się na różnych etapach własnej biografii życiowej? Jakie są społeczne uwarunkowania dialogu oraz jego wymiary moralne i religijne?

W rozdziale pierwszym poświęconym podstawom nauki o dialogu Autor podejmuje takie kwestie, jak: pojęcie dialogu, dialog a prawda, postawy niezbędne do dialogu (nadzieja, miłość, wolność, godność, równość, autentyczność, otwartość, krytycyzm, lojalność, uczciwość, roztropność, łagodność, odwaga), warunki skuteczności dialogu (kompetencja, język dialogu, klimat dialogu, perspektywa dialogu), trudności i zagrożenia w dialogu (ideologie i utopie, euforia i fatalizm, niewłaściwe postawy, wrogość lub obojętność, obciążenia partnerów).

Wedle Autora, dialog jest sposobem komunikacji międzyludzkiej, w której podmioty – bądź pojedyncze bądź zbiorowe – dążą w szczególny sposób przez słowo do wzajemnego zbliżenia się (spotkania), zrozumienia i współdziałania, aby wspólnie dążyć do prawdy. Tak rozumiany dialog nabiera cech działania moralnego. Ma on znaczenie w życiu społecznym, politycznym, gospodarczym, religijnym oraz w działalności instytucji odwołujących się do komunikacji międzyludzkiej, celem poszukiwania prawdy o dobru wspólnym. Do elementów konstytutywnych dialogu, który ze swej natury ma wymiar społeczny, należą przede wszystkim partnerzy, czyli strony dialogu. Są nimi osoby, grupy społeczne, środowiska społeczne lub ich reprezentanci.

Rozdział drugi jest poświęcony filozofii dialogu i zawiera takie kwestie, jak: dialogiczne nurty w filozofii, dialogiczne rozumienie osoby, „od filozofii dialogu do dialogiki”. Omawiając różne nurty dialogiczne w filozofii, Autor zwraca szczególną uwagę na dialogiczne rozumienie osoby w ujęciu Romano Guardiniego, prezentując jego koncepcję osoby, zdolność człowieka do relacji „ja-Ty”, znaczenie mowy (języka) w dialogu. W końcowej części tego rozdziału zawarta została charakterystyka nauki o dialogu (dialogiki). Dialogika uwzględnia zarówno istotowy (przedmiotowy) wymiar prawdy, jak i jej charakter istnieniowy (egzystencjalny). W dziedzinie społecznej filozofia dialogu wydaje się sprzyjać ustrojom opartym na demokracji większościowej. W tej sytuacji – zdaniem Autora – pewnym zabezpieczeniem mogłoby być konsekwentne trzymanie się zasady, iż etyka pełni rolę filozofii pierwszej. Nie chodzi tu jednak o „jakakolwiek” etykę, ale etykę przyjazną człowiekowi jako osobie. Taka etyka nie może ignorować w dialogu relacji religijnych.

Dialog jako forma osobowego spotkania ludzi ze sobą – z teologicznego punktu widzenia – wymaga mocnej podstawy, jaką jest autonomia osób podejmujących dialog ze sobą, zachowujących własną godność osobową. Chodzi o godność osoby stworzonej na obraz boskiej wspólnoty Osób i odkupionej w Chrystusie. W rozdziale trzecim pt. *Teologia dialogu* O. Jan Mazur podkreśla, że pojęcie dialogu odnosi się przede wszystkim do sfery życia społecznego i jest on znakiem wzajemnego otwarcia się poszczególnych jednostek i grup społecznych na siebie, grup często zróżnicowanych pod względem ideowym, światopoglądowym, religijnym, politycznym i gospodarczym.

Dzięki dialogowi jednostki i grupy społeczne mogą uczestniczyć w poszukiwaniu prawdy, by w jej świetle kształtować coraz lepsze warunki życia. Katolicka

nauka społeczna, która afirmuje dialog według schematu: spotkanie – rozmowa – porozumienie (wspólne rozeznanie prawdy), postrzega go przez pryzmat teologii jako metodę, proces, postawę. W tym świetle dialog między ludźmi oznacza zobowiązujący odpowiednik zbawczego dialogu Boga z człowiekiem. Szczegółowo w tym rozdziale Autor omawia stanowisko Romano Guardiniego, Michaela Barnesy oraz wizję dialogu w encyklice Papieża Pawła VI „*Ecclesiam suam*”.

Rozdział czwarty jest poświęcony refleksjom nad dialogiem w życiu społecznym (społeczny sens dialogu, dialogi instytucjonalne, formy i techniki dialogowania). W naukach społecznych definiuje się dialog w odniesieniu do życia społecznego jako rozmowę mającą na celu: wzajemną konfrontację i zrozumienie poglądów; współdziałanie w poszukiwaniu prawdy; obronę wartości ogólnoludzkich; współpracę dla sprawiedliwości i pokoju. Dialog pojmowany w ten sposób jest metodą realizacji dobra wspólnego, które polega na stworzeniu maksymalnych szans rozwoju ludziom przynależnym do różnych społeczności, będących stronami dialogu.

Dialog w sferze życia społecznego w wielu krajach, w tym i w Polsce, stanowi zasadę ustrojową zapisaną w konstytucji państwa. Autor w tym rozdziale omawia skrótowo funkcjonowanie dialogu społecznego w naszym kraju, a także jego rozszerzoną formę jako dialog obywatelski, stanowiący znacznie szerszą platformę odpowiedzialności za dobro wspólne. Dialog społeczny umożliwia realizację społeczeństwa obywatelskiego. Kościół katolicki popiera takie działania jako uzasadnienie dla samej wspólnoty politycznej.

W katolickiej nauce społecznej traktuje się dialog jako wartość i zasadę, a w odniesieniu do dialogu społecznego także jako instytucję, która przyczynia się do afirmacji godności i wolności człowieka. Prawdziwy dialog służy rozwojowi osobowemu ludzi w nim uczestniczących i poszanowaniu ich godności osobistej, opartej na wolności. Jeżeli dialog społeczny stanowi właściwy (moralnie godziwy) typ relacji między wyodrębnionymi grupami z udziałem państwa jako partnera, inspiratora i gwaranta, wtedy istnieje szansa, że dialog stanie się ważnym czynnikiem integralnego i solidarnego rozwoju.

Preferowana przez katolicką naukę społeczną idea dialogu odwołuje się przede wszystkim do personalizmu chrześcijańskiego. Stanowi on fundament, na którym jest możliwe porozumienie różnych opcji ideowych i światopoglądowych, o ile towarzyszy im autentyczne uznanie dla godności osobowej człowieka i jego praw wolnościowych, solidarnościowych, socjalnych (społecznych) i politycznych. Dla chrześcijan istotnym prawzorem każdego dialogu jest dialog z Bogiem, zwykle przybierający postać modlitwy (teologiczne aspekty dialogu).

Książka „O dialogu w życiu społecznym” zainteresuje z pewnością studentów katolickiej nauki społecznej, filozofii społecznej i politycznej, a być może także innych kierunków studiów. Powinna być obowiązkową lekturą dla tych, którzy są uczestnikami dialogów na różnych szczeblach życia publicznego, w tym także polityków. Zaprezentowana w książce koncepcja dialogu odwołuje się do

personalizmu Papieża Jana Pawła II. Z tego względu może ona pełnić rolę fundamentu, na którym jest możliwe porozumienie różnych opcji światopoglądowych, o ile towarzyszy im respekt dla godności osobowej człowieka i jego praw, w tym prawa do prawdy.

Można mieć nadzieję, że treści zawarte w książce zatytułowanej „O dialogu w życiu społecznym. Szkic edukacyjny dla studentów teologii” przyczynią się do ożywienia kultury i ducha dialogu w relacjach międzyludzkich. Jest ona pomyślana jako pomoc w rozeznaniu sztuki dialogu, jego sensu i znaczenia w obszarze życia ludzkiego. Powinna zainteresować nie tylko Instytut Teologiczny Zakonu Świętego Pawła Pierwszego Pustelnika w Krakowie, z którym Autor jest szczególnie związany, ale także inne ośrodki teologiczne, gdyż stanowi cenny materiał edukacyjny.

ks. prof. Janusz Mariański